

Кучер Г.В.

ЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО Я-ОБРАЗУ СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНОГО ОРГЦИКЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА

Усталена система національного виховання формує знаючу та відповідальну особистість, котра, на жаль, не знаходить подальшого розвитку як індивідуальність та універсум, тобто не досягає вищих проявів соціально-духовної досконалості і самобутньо-творчої самореалізації власного Я [1, с.3]. Разом з тим освіта є глибоким суспільним явищем, яке визначає напрями розвитку людської цивілізації, формує ідеали та цінності особи, суспільну свідомість. У цьому зв'язку актуальності набувають психолого-педагогічні дослідження структури Я-образу професіонала, зовнішніх і внутрішніх факторів, детермінацій його формування.

Аналіз формування особистості професіонала як індивідуально-варіативної, динамічної даності дає змогу дослідити образ не тільки на рівні його змісту і структури, але й у його динаміці. Динаміка образу зумовлює якісний розвиток його структури, формування психічних утворень, що становлять прояв дії цілеспрямованих зусиль щодо зміни себе як особистості.

У працях В. Давидова, Г. Костюка, Д. Ніколенка виділяються два підходи до проблеми професійної готовності майбутнього професіонала: діяльнісний та індивідуально-особистісний.

З погляду першого особистість традиційно вивчається у відповідності/невідповідності до вимог професійної діяльності. Залежно від специфіки праці діяльність детермінує професійну поведінку особистості і не тільки розвиває відповідні їй навички, вміння, формує окремі функціональні системи, впливає на своєрідність психічних процесів, але й творить особистість загалом, її професійні риси та професійну типологію [2, С. 4]. Невизначеність вимог до професіонала з погляду результатів його діяльності й творчості породжує ряд суперечностей: між динамікою професійних завдань, вимог до професії і внутрішньою готовністю до їх здійснення; між невизначеністю виховної політики, морально-ідеологічними установками у суспільстві і прагненням спеціаліста займати чітку і визначену позицію; між природною особистою потребою у самореалізації і можливостями її досягнення в сьогоденних умовах роботи. Отже, ці суперечності, стандартні вимоги, шаблони та стереотипи гальмують процес становлення професіонала і перешкоджають його ефективній діяльності [2, С. 4].

Другий підхід розглядає особистість з погляду її індивідуальних особливостей, що проявляються у професійній діяльності. При цьому акцент змінюється з поняття “професійна діяльність” на поняття “особистість професіонала”. Не заперечуючи принцип діяльнісного підходу, професійна діяльність розглядається як сфера докладання творчих можливостей індивідуальності, а не жорстка імперативна

детермінанта у формуванні особистості. І. Бех, Н. Ничкало, Т. Яценко, В. Моргун та інші вважають, що цей підхід є дійсно гуманістичним, адже він орієнтований на саморозвиток, самоактуалізацію, свободу особистості в професійному самовизначенні, формуванні індивідуального стилю діяльності та розширенні сфери прикладання своїх можливостей.

У процесі розвитку особистості відбувається постійне уточнення змістових та структурних компонентів Я-образу професіонала. На підставі аналізу різних концепцій та поглядів можна модифікувати попередні варіанти моделі формування цілісного Я-образу. Нова модель базується на багатовимірній концепції розвитку особистості В. Моргуна, синтезує особистісно-діяльнісну концепцію Г. Костюка і вчинкову концепцію В. Роменця і включає в психологічний аналіз Я-образу професіонала такі структурні компоненти (див.рис.1):

- Орієнтації в професійній кар’єрі, що реалізуються протягом всього життєвого шляху особистості професіонала.
- Домінуючі емоційно-вольові переживання.
- Змістовні професійні центрації особистості.
- Рівні професіоналізму, які реалізуються через соціально-психологічну компетентність, майстерність, спосіб опанування професійного досвіду.
- Форми реалізації професійного досвіду.
- Значущі особистісні якості майбутнього професіонала.

Рис.1. Структурно-функціональна модель формування цілісного Я-образу професіонала [2, С. 5]

Аналізуючи результати відомих досліджень [3,6] можна визначити у процесі індивідуального розвитку особистості учня (студента) ряд якостей, які утворюють певну систему. З метою встановлення співвідношення структури образу професіонала та сутнісних (змістових) характеристик особистості нами запропонований опитувальник, що складається з трьох блоків тверджень, в кожному з яких міститься 12 тверджень:

- блок – свідчення про рівність соціальних позицій співрозмовників та внутрішню узгодженість між модальностями Я-образу.
- блок – характеристика установчо-мотиваційного етапу.
- блок – характеристика змістово-пошукового етапу.

Респондентами в анкетуванні були 296 студентів ВНЗ м. Тернополя віком від 17 років до 24 років, зокрема: 71 студент Тернопільської академії народного господарства, 105 чоловік, що навчаються в Тернопільській медичній академії, 60 студентів Тернопільського педагогічного університету та 60 – студенти Тернопільського технічного університету. З них: 210 чол. (60%) – жіночої статі та 86 (40%) – чоловічої. 276 чол. (93%) – на момент анкетування були не одруженими, 20чол. (7%) – одружені. Національність респондентів: 282 чол. (95%) – українці, 14 чол. (5%) – інших національностей (поляки, росіяни, молдавани, грузіни, армяни).

Зведені результати анкетування подані в таблиці 1.

Зведені результати анкетування

Показники Терн. акад. нар-го г-ва	Терн. мед. академія		Терн. пед. у-т		Терн. техн. у-т		Всього			
	Σчол.	%	Σчол.	%	Σчол.	%	Σчол.	%		
К-сть респондентів	71	24 100	105	36 100	60	20 100	60	20 100	296	100
з них:										
- жінки;	42	59	79	75	46	77	43	72	210	71
- чоловіки;	29	41	26	25	14	23	17	28	86	29
- неодружені;	69	97	92	88	57	95	58	97	276	93
- одружені.	2	3	13	12	3	5	2	3	20	7
Узгодженість модальностей Я-образу										
- низька;	9	12	21	20	15	25	16	27	61	20
- середня;	38	54	61	58	20	33	35	58	154	52
- висока.	24	34	23	22	25	42	9	15	81	28
Установчо- мотиваційний етап										
- низький рівень;	1	1	2	2	20	33	8	14	31	11
- середній;	51	72	78	76	17	29	29	48	175	59
- високий рівень.	19	27	25	22	23	38	23	38	90	30
Змістово- пошуковий етап										
- низький рівень;	22	31	20	19	26	43	16	27	84	28
- середній;	44	62	66	63	16	27	32	53	156	53
- високий рівень.	5	7	19	18	18	30	12	20	56	19

Отримані дані свідчать про те, що творення позитивного Я-образу формується завдяки таким умовам-індикаторам:

1. Самотворення цілісного Я-образу здійснюється через пошукові спроби, котрі спрямовані на те, щоб побачити ідею, яка реалізується за допомогою мисленневих операцій, пробних дій, постійного експериментування. У результаті істотним наслідком такої взаємодії є здобуті особистісні знання, розвинені пізнавальні та комунікативні здібності, культурно збагачений внутрішній світ учнів (студентів) як повноправних суб'єктів освітньої діяльності. Водночас внутрішня проблемність розвивається за логікою діалогічних взаємостосунків, яка свідчить про рівність соціальних позицій співрозмовників та внутрішню узгодженість між модальностями Я-образу.

Зреалізовується ситуаційний механізм вчинку, де ситуація – "певна просторово-часова конфігурація сил, яка утворюється від активної співучасті у бутті суб'єктів, і яка може набувати самостійного значення для кожного з них..." [1, С. 127]. Необхідно зазначити, що розвиток розвивальної ситуації на установчо-мотиваційному та змістово-пошуковому етапах завжди супроводжується пізнавально-емоційним внутрішнім конфліктом.

Виробляється розуміння Я-образу як системи установок, котра дає змогу конкретніше і змістовніше, поставити проблему єдності і множинності модальностей його Я.

За наявності проблемних завдань на інформаційно-пізнавальному періоді розвивального оргциклу, а також соціокультурних умов дії ситуативного механізму вчинку, системи установок та проблемно-діалогічної технології здобування знань формується позитивний Я-образ у суб'єкта навчально-виховного процесу. При цьому виконання учнем (студентом) низки суб'єктивних вимог організаційно-освітньої поведінки забезпечує збагачення власного досвіду, а відтак і розвитку Я-образу, новими знаннями й пізнавальними вміннями, тому він стає спроможним до їх творчого ситуативно-когнітивного застосування та поширення. Аналіз досягнутого, набутого майбутнім професіоналом як особистістю дозволяє глибше усвідомити міру відповідності себе образу Я-майбутнього, порівняти Я-реальне з суспільним та особистісним ідеалом. Даний аналіз передбачає відповідальність за особистісне в собі. Саме в межах відрефлексованого Я-реального майбутній професіонал може сповна реалізувати себе, стати тим, ким він може стати відповідно своїм можливостям.

Використана література:

1. Гуменюк О.Є. Я-концепція. Монографія. – Тернопіль: Наукова думка. – 2003. – 186 с.
2. Зубкова І.Ю. Психологічні особливості Я-образу вчителя-професіонала за структурними компонентами цілісної моделі // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 5. – С. 4-11.
3. Карпенко З. Етнофункціоальні передумови підприємницької діяльності в Прикарпатському регіоні // Психологія і суспільство. – Тернопіль. – 2000. – № 1. – С. 52-59.
4. Татенко В.О., Титаренко Т.М. Володимир Андрійович Роменець (1926-1998): життя як вчинок і подія // Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття. – К.: Либідь. – 1998. – С. 7-37.
5. Фурман А. Архітектоніка творення особистості за модульно-розвивальної системи навчання // Психологія і суспільство. – Тернопіль. – 2000. – № 1. – С. 26-43.

Аннотація

Культурно-исторический упадок традиционной модели, организационных схем и дидактических технологий, которые функционируют сейчас в средней и высшей школе, требуют фундаментальной инновационной трансформации, реформы гуманитарной сферы общества. Исследование обосновывает модель самосоздания когнитивной составляющей Я-концепции профессионала в контексте организационного цикла.